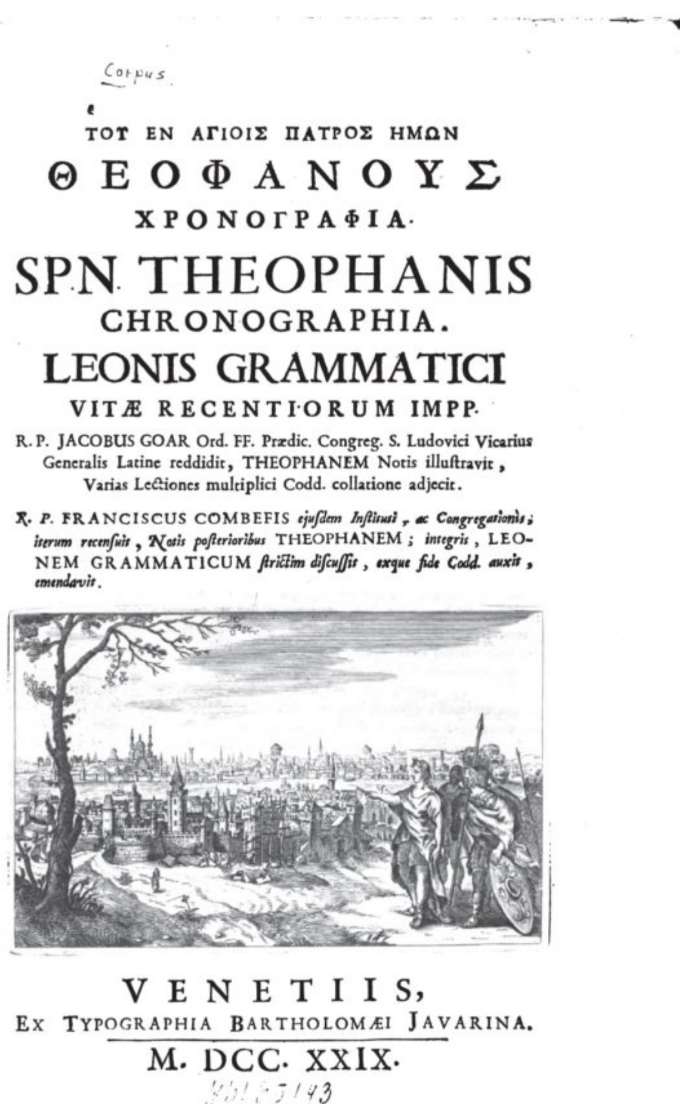

Limba ca mărturie a existenței strărománilor, de Ioan-Aurel Pop

de Redacția „Cultura” / 29 aprilie 2017

Corpus

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ.

SP.N. THEOPHANIS

CHRONOGRAPHIA.

LEONIS GRAMMATICI

VITÆ RECENTIORUM IMPP.

R. P. JACOBUS GOAR Ord. FF. Prædic. Congreg. S. Ludovici Vicarius Generalis Latine reddidit, THEOPHANEM Notis illustravit, Varias Lectiones multiplici Codd. collatione adjecit.

R. P. FRANCISCUS COMBEFIS ejusdem Instituti, ac Congregationis; iterum recensuit, Notis posterioribus THEOPHANEM; integris, LEONEM GRAMMATICUM strictim discussis, exque fide Codd. auxit, emendavit.

VENETIIS,
EX TYPOGRAPHIA BARTHOLOMÆI JAVARINA.
M. DCC. XXIX.

CULTURA ISTORIEI

Rubrica ELOGIU LATINITĂȚII

Limba ca mărturie a existenței străromânilor

Ioan-Aurel Pop

Revista Cultura, SERIA A III-A, nr. 9 (565), 2 martie 2017
EPAPER: http://revistacultura.ro/nou/2017/03/sumar-nr-9-2017/
PDF: http://revistacultura.ro/pdf/Cultura565web.pdf

Cea mai eclatantă mărturie a latinității noastre este limba română. Iar despre ea, în ciuda unei răspândite prejudecăți, avem date destul de consistente încă din timpurile cele vechi. Sunt mulți intelectuali care cad în capcana neîncrederii și vorbesc despre „tăcerea de o mie de ani a izvoarelor" în legătură cu românii. Mileniul acesta numit „întunecat" ar dura din secolul al IV-lea până în secolul al XIII-lea sau de pe la 300 până la 1300. Mai întâi că este vorba despre o exagerare făcută și de dragul simetriei și al rotunjimii numerelor. Ce frumos sună „mileniul întunecat" sau „o mie de ani de tăcere a izvoarelor"! De fapt, de pe la anii 900 încoace avem date constante despre români, firește nu din surse românești, ci din mărturii străine, din instituțiile, imperiile și regatele care aveau cancelarii și scriptorii. Cu alte cuvinte, „mia de ani" se scurtează de la 300 până 900, adică devine cu ceva mai mult decât jumătate de mileniu. Este drept că în acele șase secole (IV-IX) nu sunt pomeniți românii, dar nici nu aveau cum să fie, dintr-un motiv foarte simplu: românii nu existau atunci, fiindcă nu erau încă formați sau desăvârșiți! În aceeași situație erau și francezii, și italienii, și portughezii etc. Atunci se coagulau, se plămădeau, se nășteau cu toții. Noi le zicem, prin convenție, locuitorilor din spațiul carpato-dunărean de-atunci daco-romani, romanici, latinofoni, protoromâni etc., dar acești termeni sunt invenții recente ale savanților aflați în căutare de preciziune acolo unde ea nu există. Realitățile etnice de-atunci nu aveau încă un nume clar, deși „trebuiau să poarte un nume". De altfel, și popoarele sunt în veșnică transformare, deși, tot prin convenție, le socotim în anumite intervale de timp, stabile.

În intervalul evocat mai sus, nici limba localnicilor nu avea un nume, dar este uneori menționată. Astfel, grecul Priscus Panites – ambasador bizantin la curtea lui Attila în 448 – vorbește în trei rânduri despre limba ausonilor. La început, spune că la huni trăiau

neamuri eterogene și că fiecare se mulțumea cu limba lui barbară, fie că era a hunilor, a goților sau a ausonilor, aceasta din urmă utilizată de cei amestecați cu romanii. Apoi, scriind despre un banchet de la curtea lui Attila, solul bizantin zice că bufonul Zercon amesteca în graiul ausonilor vorbe hunice și gotice. În fine, un demnitar „barbar" care vorbea limba ausonilor i-ar fi destăinuit lui Priscus, în secret, ca să nu înțeleagă alții (care vorbeau hună și gotică), de ce regele îl iubea mai mult pe fiul său cel mic. Ausonii erau un trib antic care a populat cea mai mare parte a Italiei înainte de fondarea Romei și care vorbeau o limbă latină veche. Ulterior, unii autori bizantini adepți ai manierei de a arhaiza anumite denumiri i-au numit pe latinofoni – adică pe cei care vorbeau latina sau variante ale latinei – ausoni. Prin urmare, „cei amestecați cu romanii" vorbitori de limbă ausonică nu pot fi, în spațiile dominate vremelnic de huni, decât daco-romanii. Tot Priscus, în trecere prin Banat, spune că li se aducea de prin sate hrană, adică mei și mied, numit în graiul localnicilor „medos". De asemenea, Iordanes – scriitor got romanizat originar din Moesia – scrie în latina locală din secolul al VI-lea cu termeni mult transformați față de latina clasică. Este vorba de latina așa cum evoluase ea în provincia în care se forma treptat și poporul român. Același fenomen se întâlnește la Procopius din Caesarea (prima jumătate a secolului al VI-lea) care dă, în „De aedificiis" denumiri de localități cu semnificative modificări fonetice suferite de limba latină. Așa cum remarcă George Popa-Lisseanu, Lutzulo (castel în ținutul Remesianei) este forma articulată a lui Lutzul, provenit din Lucius.

Revenim și la faimoasa expresie *Retorna/ Torna, torna, fratre!*, amintită în cronicile lui Teophylactus Simocattes (sec. al VII-lea) și Theophanes (sec. al VIII-lea), care înseamnă „Întoarce-te, întoarce-te, frate!" sau, în limbaj românesc arhaic și regional, „Întoarnă-te/ Toarnă-te, toarnă-te, frate!". La un moment dat, armatele romane care se luptau cu avarii în anul 587 în regiunea Dunării de Jos au trăit un moment de dezorientare (undeva între Dunăre și Balcani), deoarece unui animal de transport (poate catâr) i s-a sucit sarcina în spate gata să cadă; atunci, un tovarăș i-a strigat stăpânului animalului să se întoarcă și să îndrepte povara respectivă, folosind cuvintele din graiul băștinașilor *Torna, torna, fratre!*. Stăpânul catârului nu ar fi auzit vorba, dar oamenii din apropiere au auzit-o și s-au speriat, crezând că trebuie să se întoarcă, adică să se retragă. S-a spus, pe bună dreptate, că aceste trei cuvinte ar fi prima propoziție atestată în limba latină târzie devenită chiar română arhaică sau protoromână. Forma *fratre* nu este în latină, căci vocativul latin ar fi fost *frater*, dar este aproape de vocativul românesc *frate*. Istoricul Konstantin Josef Jireček a scris, în preajma anilor 1900, că *torna* nu este decât o simplă comandă militară în latină și nu o mărturie de limbă veche românească, iar Gustav Weigand a întărit această idee, spunând că în românește „a turna" înseamnă „a vărsa". Acest din urmă savant este cel mai ușor de contrazis, fiindcă sensul „a întoarce" pentru

„a turna” apare încă în primele scrieri românești din secolul al XVI-lea: „Când turna-va Domnul prădare Sionului” („Psaltirea Șcheiană”) sau „Până când te veri turna iar pe pământ de în care ești luat” („Cartea Facerii”), după cum arată același G. Popa-Lisseanu. De altminteri, „Atlasul lingvistic român pe regiuni” consemnează în mai multe locuri, deopotrivă la nord și la sud de Dunăre înțelesul „a întoarce” pentru „a turna” sau „a înturna”. Cât privește valoarea de comandă militară pentru *torna*, aceasta nu este atestată nicăieri, ci doar presupusă, pe de o parte, iar pe de alta, un om tocmit pentru transport în armată (căci nu este vorba despre soldați propriu-ziși) nu se adresează unui camarad provenit tot din populația locală printr-o comandă militară, când vrea să-i spună să se întoarcă fiindcă povara animalului său stă să cadă. În consecință, întâmplarea relatată nu adeverește ipoteza comenzii militare, ci ideea că este vorba despre o propoziție în limba tracilor romanizați din zonă. Autoritatea lui Alexandru Philippide a statornicit până la urmă interpretarea corectă, marele lingvist fiind convins că *torna/ retorna* și *fratre* sunt termeni românești timpurii, dintr-o etapă a evoluției latinei spre limba noastră română.

Se adeverește faptul că limba română este cel mai evident izvor al istoriei românilor, al vechimii lor, mărturie vie a evoluției noastre milenare în aceste locuri „de ispititor belșug și de trecere a oștilor”.

Etichete: IOAN AUREL POP

Lasă un răspuns

Blogul revistei Cultura

Siteul revistei Cultura

Căutare avansată

Editiile Cultura ePaper

Cultura 634

Cultura 633

Cultura 632

Flux necunoscut

